Populier en wilg in stedelijke gebieden - Nijmegen / A. Schotveld
S.B.B./R.IJ.P., Lelystad

Inleiding

Nijmegen is onze, op één na, oudste stad. Begonnen als bescheiden nederzetting van Batavieren en Romeinen, uiterst strategisch gelegen langs de brede rivier die thans Waal heet, is zij na een lange en turbulente geschiedenis vooral gedurende de jaren na de 2de wereldoorlog uitgegroeid tot een moderne en levendige stad van meer dan 150.000 inwoners.

Juist die uitbreidingen in de moderne tijd zijn voor ons onderwerp interessant, al komen ook eerst enkele voorbeelden uit de oude stad aan de orde.

Het gaat bij deze reportage niet in de eerste plaats om de technische kanten van het gebruik van populier en wilg. Ik heb deze soorten nu eens in de eerste plaats bekeken vanuit het stedelijk ontwerp en hun mogelijkheden van toepassing daarbij; hier slechts als een verkenning, omdat op deze plaats voor meer dan dat geen ruimte is.

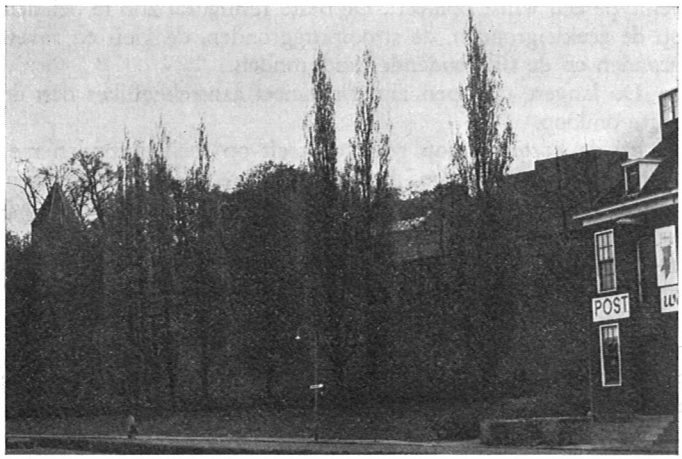


Foto 1 Populus nigra 'Italica' langs de gerestaureerde stadsmuur aan de Waal – een diskutabel ontwerp. (De bomen zijn nog niet geheel in blad gekomen.)

De oude stad

Wie antieke prenten van Nijmegen bekijkt kan soms tot de slotsom komen, dat men met een groene, en vooral in het groen gelegen stad heeft te doen.

In deze tijd is dit groene aspekt nog slechts te vinden in enkele bekende delen van de door oorlog en stadsrekonstruktie zo zwaar getroffen oude stad: Het Valkhof en het Kranenburgerpark.

De binnenstad is zeer stenig geworden, aan alle kanten behalve langs de Waal door nieuwbouw omringd, en het is vooral in het door bombardementen zwaar gehavende en nog steeds een verkommerde indruk makende Waalfront waar iets met stedelijk groen gedaan is. Populieren vindt u daar op twee van de meest logische plaatsen n.l. waar dit op het gebied van vormgeving uiterst diskutabel is en waar de bestemming van het terrein niet of slechts voor een deel vastligt.

De Italiaanse populieren van foto 1 voor de stadsmuur zijn storend vanaf de kade waarlangs het allergrootste deel van het verkeer gaat tussen stad en rivier. Zij belemmeren het uitzicht op wat bij uitstek bezienswaardig is n.l. de muur en de trapsgewijs opgebouwde stad met haar vele monumenten.

Hoezeer deze benadering klopt ziet u op foto 2. Het uitzicht op de bezienswaardigheden van de oude stad is niet meer gestoord; en, wat nu opvalt, is wat hier (en op veel vergelijkbare plaatsen elders) de funkties van beplantingen zouden kunnen zijn, n.l. uit oogpunt van vormgeving een evenwichtige en levendige belijning van de stadsmuur die tevens de harde grens van steen en water verzacht en ruimtelijk gezien ter plaatse zorgt voor een verdicht landschap op de voorgrond van waaruit men hetgeen wat verder weg gelegen is in een veel evenwichtiger perspektief ervaart (zie foto 2). En zuiver funktioneel: een aangename plaats om te rusten om vandaaruit de drukte van het verkeer op de altijd levendige rivier of de rust van de oude stad op afstand te ondergaan.

Bij een juiste keuze van de kloon en een goede technische opzet die het mogelijk maakt om in een later stadium langer levende houtsoorten te planten, is de opzet van bovengenoemde beplanting m.i. heel wel mogelijk met populier.

Ook op een andere manier kunnen populier en wilg hun grote waarde bewijzen als sortiment voor stedelijk groen, met name in oude stadsgedeelten.

De parkeerplaats en het gebied daaromheen zijn nog nader in te richten en daarom van een provisorische beplanting van populier voorzien.

De kunst is om door de keuze van het sortiment en door de vormgeving het ruderale karakter van deze plekken zo veel mogelijk weg te nemen. Alleen maar een paar populieren planten is beslist niet voldoende; de mogelijkheden die populier op deze plaatsen biedt zijn daarmee lang niet uitgebuit en bovendien is juist het opgelegd-provisorische karakter van een dergelijke beplanting vaak geen stimulans om zo'n groene plek te behouden wanneer daartoe later aanleiding is.

De nieuwe wijken

De stadsuitbreiding heeft in de meest recente tijd in zeer snel tempo plaats gevonden; de stedebouwkundige uitgangspunten zijn zeer verschillend geweest. In kort bestek volgt hierna een indruk van de rol die populier en wilg in het stedelijk groen spelen.

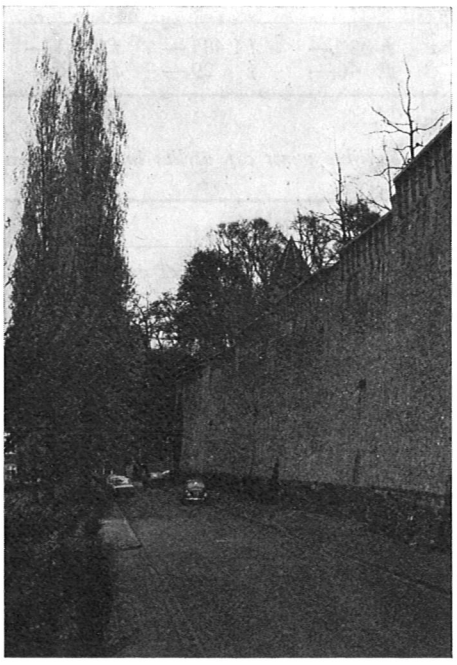


Foto 2
De Italiaanse populieren van foto 1, maar nu aan de goede kant; het uitzicht op stad en rivier is niet meer belemmerd en men ervaart de beelden vanuit een juister perspektief, n.l. vanuit *de beperkte ruimte.*



Foto 3
Gedeelte van een parkeerplaats met deels provisorische beplanting van populier, P. 'Italica' en 'Robusta'.



Foto 4 Stadsuitbreiding noord-westwaarts. Wat zal er van de mooie populieren langs de weg overblijven?

Een belangrijk punt (en als het goed is; een punt van overleg tussen de verschillende disciplines die samen een stedebouwkundig plan maken) is in hoeverre rekening gehouden wordt met elementen uit het oorspronkelijke landschap.
In de „Bomennota" van de Dienst Publieke Werken van Nijmegen, samengesteld door de plantsoenendienst, staat daarover:
„Bij de ontwikkeling van nieuwe wijken is het de taak van de Dienst van Publieke Werken en Volkshuisvesting bestaande bomen en lanen zo veel mogelijk in de stedebouwkundige plannen op te nemen."
Dit blijkt hier, zoals op zoveel plaatsen elders, een zware opgave. Veel (Hatert, Neerbosch) is verloren gegaan, maar vooral in Dukenburg is van de oude, bestaande beplantingen goed gebruik gemaakt. De stadsuitbreidingen naar het zuiden en westen liggen in een gevarieerd en kleinschalig landschap, waar, vooral in het rivierkleigebied, de populier veel voorkomt. Wie de „wals van civiele werken" over dit gevoelige landschap ziet trekken kijkt liever de andere kant op (foto 4). Toch kan juist hier een goede samenwerking tussen stedebouwkundige en groenontwerper tot goede resultaten leiden.
Een mooi voorbeeld daarvan is de schitterende wandelweg van foto 5. Rechts is de laan uitgebreid met een ca. 50 m brede groenstrook met ook enkele rijen populier, waardoor een prachtig speelterrein voor de kinderen is ontstaan, terwijl het wandelpad hiermee tevens wordt afgeschermd van een drukke autoweg. Uit oogpunt van vormgeving is het goed dat de tweede generatie populier ('Robusta', rechts op de foto) straks eventueel een deel van de rol van de 'Marilandica's' als wegbeplanting kan overnemen, waardoor een stuk herkenbaarheid in de nieuwe stad bewaard blijft. Dit klinkt erg theoretisch maar uit kontakt met bewoners blijkt dit altijd weer een punt van praktisch belang te zijn. Des te meer geldt dit nog in de meest direkte woonomgeving (foto 6). Herkenbaarheid èn een stuk leefbaarheid van het gebied, doordat een deel van de oorspronkelijke beplanting gespaard en in het ontwerp opgenomen werd.
Geen wonder dat men wel eens het idee heeft geopperd om gebieden voor stadsuitbreiding jaren eerder met de snelgroeiende populier in te planten. In Nijmegen is dit blijkbaar niet gebeurd. Misschien omdat dit idee naast de enorme voordelen van een beter woonklimaat ook nadelen heeft. Want een soms moei-

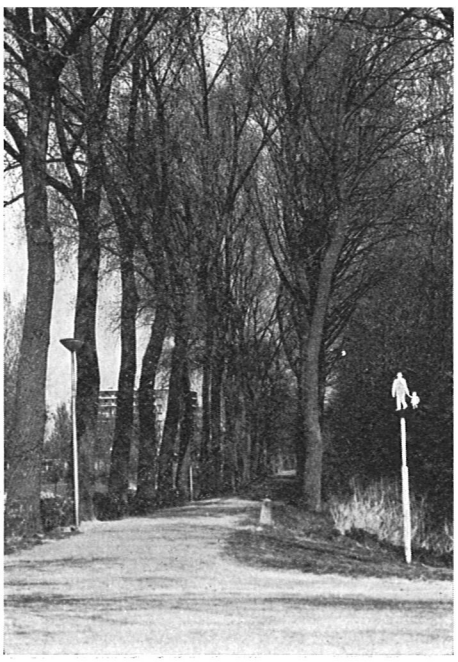


Foto 5
Oude 'Marilandica's' als wegbeplanting op de grens van de wijken Dukenburg en Weezenhof. De populier rechts ('Robusta') kan in de toekomst eventueel zorgen dat tenminste dit beeld gedeeltelijk bewaard blijft.

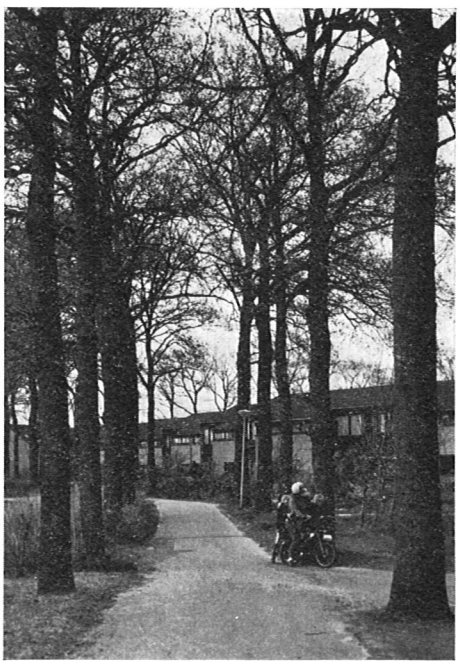


Foto 6
Eikenlaan in Dukenburg, gespaard bij de aanleg van deze wijk enkele jaren geleden.

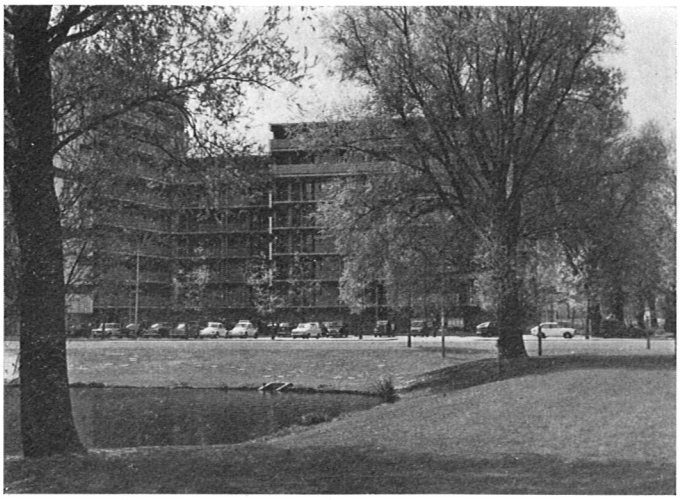


Foto 7 Oude wilgen in Dukenburg. Het rijeffekt draagt er zeer toe bij om dit wijkgedeelte vanaf het begin een duidelijk herkenbare groenstruktuur te geven.



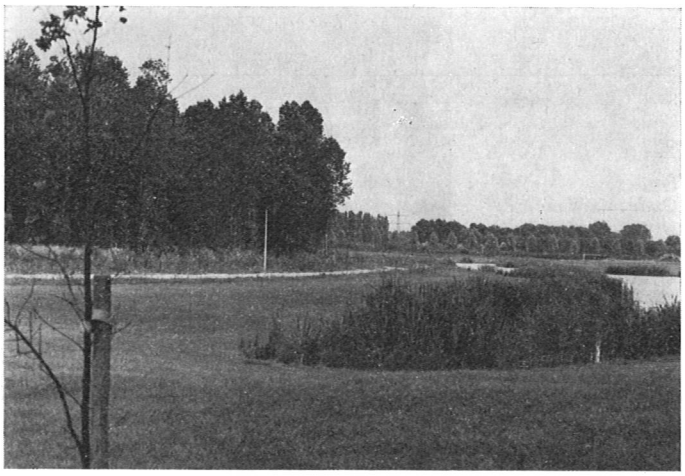
Foto 8 Weg in Dukenburg met wilg beplant.

lijk te vervullen voorwaarde is, dat het stedebouwkundig struktuurplan bekend moet zijn; in het wilde weg planten heeft geen zin omdat er dan op te jonge leeftijd te veel moet worden gekapt, tenzij er al zo'n 15 jaar of langer tevoren ingeplant kan worden. Omwonenden moeten reeds bij de aanleg bekend zijn met de bedoelingen van de beplanting omdat men tegenwoordig elke boom als „blijver" ziet.
Het sparen van een enkele oude boom is in dit verband minder effektief en ook veel lastiger in het stadsplan op te nemen. Wat op de foto met eik is te zien kan natuurlijk ook met populier en wilg bereikt worden. Daarvan een voorbeeld op foto 8. Het verzachtende effekt van de oude wilgen op het overheersende van de hoogbouw is duidelijk. En dit effekt wordt versterkt doordat men een hele rij bomen gespaard heeft. Een moeilijk punt voor de groenontwerper is hier, om deze oude groenelementen in het nieuw aan te leggen groen op te nemen. Hier is gekozen voor alleen gras en enkele bomen langs de weg, wat samen met het water een heel mooi landschap maakt. Heel praktisch is de aanplant van enkele jonge wilgen in de buurt van de oude bomen.
Een ander deel van het ontwerp in een nieuwe stadswijk is het wegennet en de eventuele beplanting daarvan. Het gebruik van populier en wilg biedt hier veel mogelijkheden. Het lijkt me toe, dat in Nijmegen van die mogelijkheden nogal spaarzaam gebruik is gemaakt. In de eerdergenoemde bomennota wordt voor populier 1,94 % van het totaal aantal bomen langs de wegen aangegeven. Er zijn vijf klonen gebruikt waarvan de zogenoemde Populus berolinensis blijkbaar de beste indruk maakt. Ervaringen met andere rassen zoals de Canadese-, Baakse-, Italiaanse- en balsempopulieren blijken in Nijmegen slecht (aantastingen, windgevoeligheid, duur onderhoud, veel wortelopslag en vernielingen aan trottoirs en weg door wortelwerking); dit b.v. geheel in tegenstelling tot onze ervaringen in Lelystad.
In sommige gevallen denkt men m.i. bij wegbeplantingen te veel aan de klassieke enkele-rij-bomen. Juist in nieuwe wijken en dan vooral langs de stadsautowegen is soms ruimte om met enkele boomrijen of boomgroepen te werken, waarmee sommige bezwaren van groenontwerpers tegen populier en wilg (rechte, saaie boom; korte levensduur) en de genoemde, meer „technische" bezwaren ondervangen kunnen worden in de vormgeving van het groenobjekt.
Een meer-rijige wegbeplanting met wilg is te zien op foto 8. Een wegbeplanting heeft meerdere funkties. Die van begeleiding van het verkeer kan hier aanvankelijk door de oude eiken (op de foto links zichtbaar) gespeeld worden. Ondertussen groeien de wilgen. Later kan men ermee een aantal kanten uit: b.v. de wilg tussenplanten met andere, meer blijvende soorten als eik; of tegen de tijd dat de wilg geheel volwassen is de eik

Foto 9 Een wegbeplanting met wilg zonder oude bomen ernaast. Wat hier aan formaat ontbreekt door de geringe leeftijd wordt door toepassing van meer rijen bomen goedgemaakt; dit systeem geeft voor toekomstige beheersmaatregelen meer mogelijkheden.



Foto 10 Deel van een stadspark met een oud stuk loofbos; de ruimte eromheen doet, vergeleken bij het ruige karakter van het bos, erg georganiseerd aan.



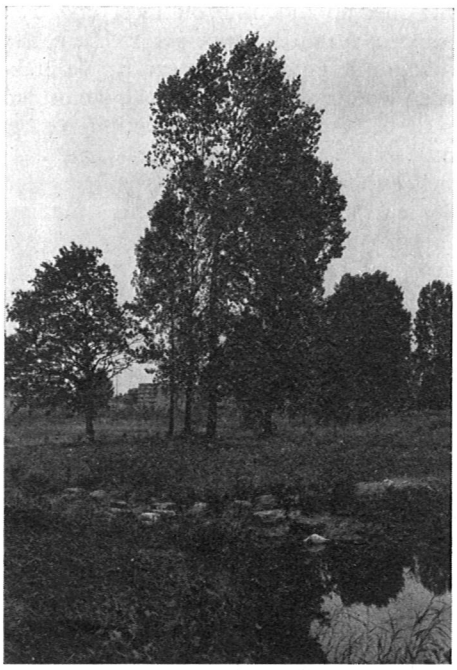


Foto 11
De aanpassing van een oud bosgedeelte aan de omgeving in een nieuw park is hier m.i. zeer goed en snel gelukt met populier. Hier is de ruimte geen leegte. Het blijft een kwestie van gevoel voor schaal en maat.



Foto 12 Malvert.
De aanplant van snelgroeiende soorten geeft in enkele jaren tijd, vooral bij dichte woonbebouwing een herkenbaar beeld van de groenstruktuur. Het is de kunst om eventueel een overgang naar meer blijvende soorten in dezelfde struktuur op harmonische wijze te laten verlopen. Een goed doordacht beheersplan is daarvoor noodzakelijk.

verjongen. In alle gevallen blijft er een wegbeplanting, en daarmee wordt het karakter van de weg voor de weggebruikers grotendeels bewaard. En het beschaduwde voetpad is een niet te onderschatten voorrecht voor een andere kategorie weggebruikers.

Soms zijn er, naast de wegbeplantingen, andere bijzondere elementen uit het vroegere landschap die men in het ontwerp voor de wijk wil meenemen. B.v. een stuk bos. Tussen de woonbebouwing, maar vooral wanneer het oude bos in een parkachtige situatie verwerkt wordt, bestaat het gevaar dat de ruimte eromheen als leegte wordt ervaren. Met populier en wilg is dan wat de inpassing betreft van het oude landschapselement in de groenopzet als geheel snel een goed resultaat te bereiken (zie foto's 9 en 10).

Het zou m.i. ook beter zijn om, wanneer het gaat om geheel nieuwe parkaanleg, meer gebruik van pioniers te maken, vooral wanneer de klimatologische omstandigheden ongunstig zijn, b.v. aan een open stadsrand.

De opzet van zo'n plan vereist technisch gezien nogal wat ervaring, die overigens wel aanwezig is, zij het zeer verspreid over het land. Het is de moeite waard om die ervaringen eens te verzamelen en daardoor toegankelijk te maken voor anderen. Anders blijven de bezwaren tegen wilg en vooral populier, onterecht, teveel de nadruk krijgen (onbekend = onbemind), iets wat naar mij bleek ook in Nijmegen het geval is. Voor een groot deel kunnen deze bezwaren opgeheven worden door:

1 juiste keuze van de kloon,
2 juiste verzorging, en
3 goed overwogen beheersplan.

Wanneer het gaat om de direkte woonomgeving tenslotte, spelen deze drie punten eveneens een rol. Er zijn veel mogelijkheden, zowel voor een blijvende als provisorische beplanting met populier en wilg. Het direkte kontakt met de bewoners van de wijk is hier een bijkomend punt. Soms leidt dit tot aarzeling bij de ontwerpers om pioniersoorten voor provisorische beplantingen te gebruiken. Uit mijn eigen ervaring blijkt wel,



Foto 13
Dukenburg.
Waar hoogbouw in het stadsplan moet domineren ontstaat met een laagblijvende beplanting een sprekend kontrast.

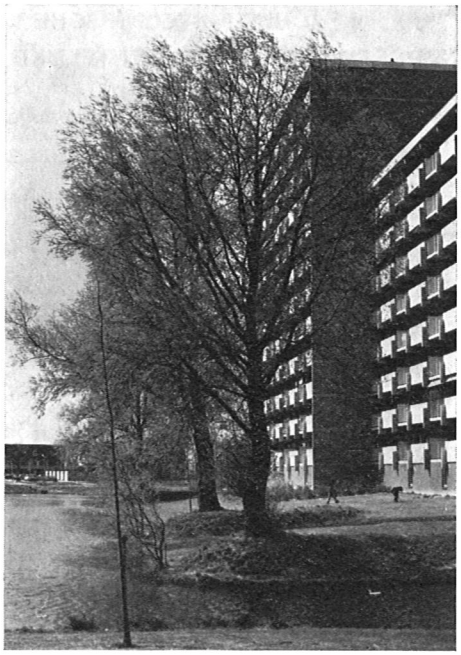


Foto 14
Dukenburg.
Waar hoogbouw niet mag domineren doen zelfs één of twee gespaarde oude wilgen wonderen. De ontwerper moet daarop verdacht zijn, vooral waar, zoals hier, snelle overgangen van bestemming van de ruimte te vinden zijn.

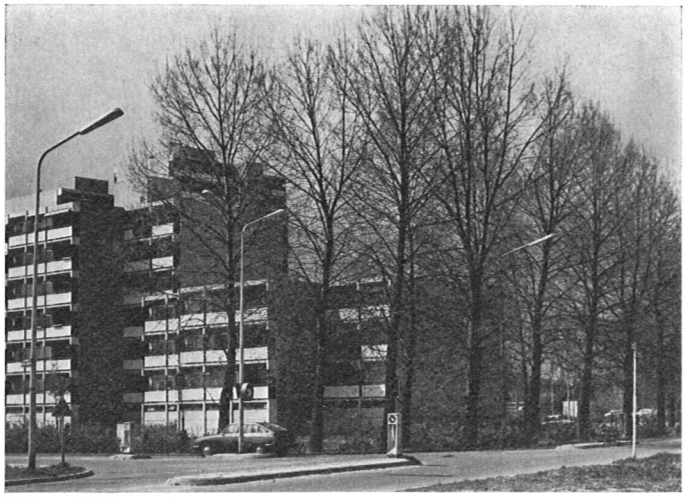


Foto 15 Weezenhof.
Hier werd met aanzienlijk gunstig effekt de hoogbouw ingepast in de bestaande populierenbeplanting. Na de bouw werd met de aanplant van o.a. essenlaanbomen een harmonieuze aansluiting met deze reeds bestaande beplanting gevonden. (Essen aan de andere zijde van de flats en niet zichtbaar op de foto.)

dat men akties van bewoners zelden tegemoet behoeft te zien wanneer voorafgaande aan de ingreep de nodige informatie wordt verstrekt.
Ook leeft er bij de ontwerpers vaak de vrees, dat, om diverse redenen, waarvan een financiële soms allerminst irreëel is, de provisorische beplanting niet op tijd of nooit meer door een definitieve wordt vervangen zoals de ontwerper zich die had voorgesteld. Dat deze vrees niet ongegrond is kan uit de praktijk van een aantal steden worden aangetoond. Vaak wordt dan ook besloten, ondanks de bezwaren, direkt een definitieve beplanting aan te leggen.
Maar met een goed beheersplan zou er ook in woongebieden met veel meer voordelen en snellere resultaten van een pionierbeplanting gebruik gemaakt kunnen worden.
Ter afsluiting volgen nog een aantal foto's met tekst, waarmee u iets over het gebruik van populier en wilg in de woonomgeving in Nijmegen kunt zien.

Slot

Het gebruik van populier en wilg in stedelijke gebieden is zeer goed mogelijk; mede door deze reportage uit Nijmegen kan deze stelling toegelicht worden. En men zou bij de zich wijzigende opvattingen over stedebouw en het toenemende belang van het groen daarbij heel goed een toename van het gebruik van populier en wilg in het groensortiment kunnen bepleiten, gezien de vele voordelen die ze aan ontwerper en beheerder van het groen in de stad bieden. In sommige steden blijkt het pleit gewonnen. Maar in Nijmegen is dit nog niet duidelijk het geval. Misschien is het zo, dat de gunstige eigenschappen en mogelijkheden van de pionierhoutsoorten: populier en wilg, door een weloverwogen keuze uit de vele beschikbare klonen nog tot hun recht moeten komen, maar hier nog niet geheel zijn ontdekt, zodat ze kunnen opwegen tegen de paar overigens ook wel reële bezwaren, die er tegen gebruik van populier en wilg zijn aan te voeren.

b.v. MAATSCHAPPIJ voor LANDSCHAPSBOUW en RECREATIE
F. G. Bevort: direkteur
Tel. 04242-3624
Heusdensebaan 125
Oisterwijk
*
Advisering en uitvoering van:
BOSBOUWPROJECTEN
CULTUURTECHNISCHE WERKEN
RECREATIE- en GEMEENTELIJKE BEPLANTINGEN
Wij verzorgen deskundig uw populierenbeplantingen

Gebr. van den Berk b.v.
BOOMKWEKERIJEN
ST. OEDENRODE
TELEFOON 04138-2331
b.g.g. 4003 of 2038
LAANBOMEN EN BOSPLANTSOEN
Specialiteit:
POPULIEREN EN WILGEN
Advisering en aanleg van beplantingen



BOMEN-ROOIEN
- van 1 boom tot vele hectaren
- het wegfrezen van stobben
- in- en verkoop van hout
- verplanten van bomen
- in Nederland, België en Duitsland

DRIESSEN
tel. (02943) 1795 **VREELAND**

TUINBOUWARTIKELEN
Een kleine greep uit onze lijst:
Plastic boommanchetten - Hang- en steeketiketten - Labels Tonkinstokken - Boombanden - Acryl gaaslinnen - Schermdoek Tuingereedschap - Snoeigereedschap - Grasmaaimachines Pulverisateurs - Jiffypots - Jiffy-Seven - Plasticpotten - Plantacryl Bindmateriaal - Handschoenen en wanten - Kruiwagens Kaskitten en verfwaren - Bestrijdingsmiddelen - enz. enz.
Vraagt onze uitvoerige prijscourant
A. MAURITZ & ZN. B.V. - BUSSUM
POSTBUS 112 - TELEFOON 02159 - 43914*
De speciaalzaak voor alle tuinbouwartikelen